

Ä P P E L T R Ä D E T

SAGAN OM DET LILLA

En berättelse om ekosystemtjänster för barn mellan 5-8 år

Det lilla äppelträdet längtar efter att få egna äpplen, men för att drömmen ska bli verklighet behöver trädet hjälp. Sagan följer det lilla trädet genom de fyra årstiderna, och berättar om hur viktiga maskar, nyckelpigor och andra kompisar är.

Sagan är först och främst en mysig berättelse att njuta av. Samtidigt är den ett sätt att berätta om ekosystemtjänster på ett enkelt sätt. Den tar upp viktiga processer som nedbrytning, fotosyntes, pollinering och biologisk bekämpning, och knyter samtidigt an till vikten av variation och biologisk mångfald.

Muntligt berättande

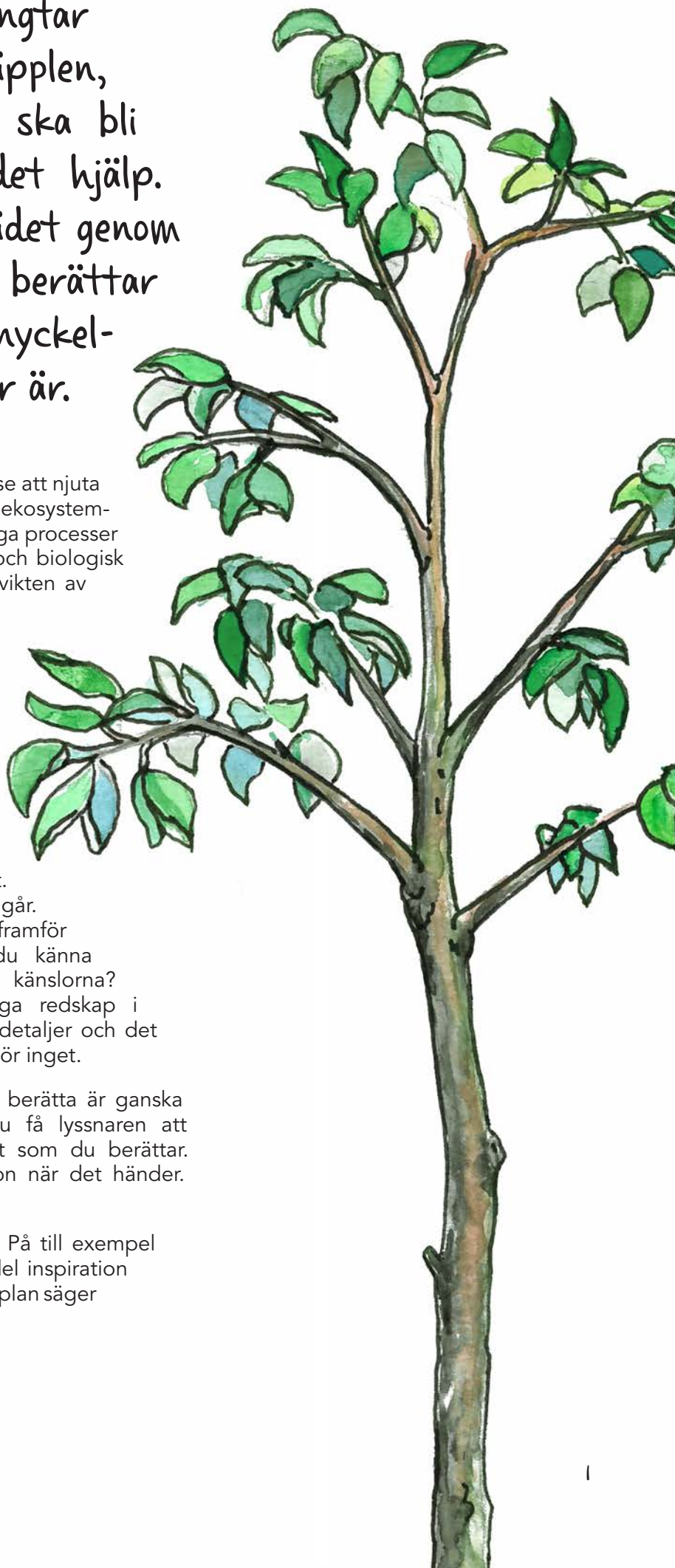
– konsten att berätta med egna ord.

Börja med att läsa igenom sagan för dig själv ett par, tre gånger. Kan du urskilja de stora dragen i berättelsen? De viktigaste händelserna? Gör gärna små stödord eller kanske några enkla bilder.

Berätta sagan för dig själv, gärna högt. Använd dina egna ord så långt det går. Försök se bilder och händelser framför dig samtidigt som du berättar. Kan du känna dofterna, höra ljuden och uppleva känslorna? Din röst och ditt kroppsspråk är viktiga redskap i berättandet. Du får kanske inte med alla detaljer och det blir lite olika från gång till gång. Men det gör inget.

Den interaktiva delen i det här sättet att berätta är ganska nedtonat. Men med lite träning kan du få lyssnaren att skapa egna bilder i sitt huvud samtidigt som du berättar. Det brukar synas tydligt i lyssnarens ögon när det händer. Det är nästan lite magiskt.

Vill du utveckla ditt muntliga berättande? På till exempel www.sagobygden.se kan du hitta en hel del inspiration och även läsa mer om vad grundskolans läroplan säger om berättande.

Samberättande

Sagan om det lilla äppelträdet kan, om man så vill, byggas ut med interaktiva moment. Vi har lånat inspiration från samberättande och rollspel, där spelarna ofta är mycket delaktiga i att skapa berättelsen. De interaktiva momenten kan delas in i två kategorier – Publikdialog och Äppelpoäng.

Publikdialog

Denna form av samberättande bygger på att åhörarna får hjälpa till att brodera ut berättelsen. Det kan till exempel handla om att låta barnen ge förslag på vad som finns i trädgården, eller att låta dem bestämma hur en karaktär pratar. Det kan också handla om att hjälpa till med ljudeffekter, till exempel höstvindens sus i löven eller humlornas surrande. Publikdialogen vävs in i berättelsen genom att ställa frågor och spåna fram förslag.

Äppelpoäng

Till sagan finns en uppsättning "spelarkort" och ett poängsystem. Dessa fungerar som en expansion till grundberättelsen och lägger till inslag av lek och spelmekanik. Rent konkret bygger det på att barnen får varsitt kort innan sagan börjar. Kortet visar antingen en mask, ett bi, en nyckelpiga eller sol och regn.

Vid olika punkter i sagan kallar berättaren upp respektive grupp på "scenen" – till exempel får nyckelpigorna rycka in när bladlössen blir för många. Barnen får därefter sätta upp varsitt äppelpoäng på en tavla. När sagan är slut räknar man tillsammans ihop poängsumman, och fuffigt nog blir det nästan alltid precis lika många poäng som antalet barn. Poängen växlas därefter in mot lika många äpplen, och så avslutar man med gemensam fruktstund.

Poängmarkörerna och tavlan kan utformas på olika sätt. På naturum Vattenriket använder vi en metallskiva, där vi har limmat upp ett utklippt pappersträd. Röda magneter symboliserar poängen.

HUR DET LILLA ÄPPELTRÄDET FICK SINA FÖRSTA ÄPPLEN

Det var en gång ett litet äppelträd. Det var inte mycket högre än såhär, och stammen var så tunn att man kunde nå runt med fingrarna. Bladen var gröna, och om man kände på dem märkte man att de var lite ludna på undersidan. Det lilla äppelträdet växte i en mysig trädgård. Där fanns hallonbuskar och vinbärsbuskar, ett stort potatisland och ett lite mindre land där det växte jordgubbar. Där fanns också ett litet bord och en flaggstång och en vattenkanna av plåt.

Det var i början av sommaren. Det hade regnat lite på natten, men nu sken solen och luften fylldes av dofter. Det luktade fuktig jord och gräs, och en stillsam vindpust kittlade det lilla äppelträdet blad. Djuren hade börjat vakna, och i hela trädgården hördes olika ljud. Överallt surrade det av vingar. Pigga små bin pilade fram och tillbaka, stora mumlande humlor bökade omkring i blommorna, och fåglarna kvittrade. Ibland satte sig till och med en koltrast på det lilla äppelträdet grenar och sjöng för full hals.

Allting var så skönt och det lilla äppelträdet kände hur barken nästan knottrade sig av livslust. Men så hände något konstigt. I trädgården fanns ett annat äppelträd, ett gammalt och knotigt ett med lavar på grenarna. Det gamla trädet hade knoppar här och där, och rätt vad det var slog de ut! De öppnade sig och vecklades ut till underbara vita och rosa blommor med gult i mitten.

Det lilla äppelträdet hade aldrig sett något så vackert, det var som en dröm, och alla bin och humlor flockades runt blomsterprakten. Det var som ett enda surrande moln, och genom surret hördes en liten röst.

”Ursäkta att jag stör” sade det lilla äppelträdet till det gamla, knotiga äppelträdet, ”men hur gjorde du för att få de där blommorna?”

”Ja, jo, alltså... Det gäller ju att växa. Det är hemligheten. Växa och växa, så kommer blommorna av sig själva så småningom.”

”Jaha” sa det lilla äppelträdet. ”Men hur gör man för att växa då?”

Dela ut spelkort till alla barn. Dubbelkolla att alla har fått, och be dem att behålla korten så länge.

Låt barnen hjälpa till att beskriva trädgården! Ge några exempel på vad som fanns och be barnen hitta på fler.

Be barnen surra som insekter! Hur låter en humla, och hur låter ett bi? Ge barnen ansvar för olika ljud beroende på vilka färger de har på kläderna, t.ex: Alla som har något rött på sig surrar som humlor, alla som har något blått kvittrar som fåglar.

Låt barnen bestämma hur det gamla äppelträdet pratar! Låter det knarrigt? Har det någon dialekt?

”Det är ju den enklaste saken i världen!” skrockade det gamla, knotiga trädet. ”Först sörplar du i dig vatten genom rötterna. Sedan sträcker du ut dina blad och fångar så mycket solenergi och koldioxid som du bara kan.”

”Kollidoxivadåförnåt?”

”Kol-di-oxid. Det är något som finns i luften. Koldioxid behövs för att vi ska kunna växa.”

”Jaha, tack så mycket för dina goda råd” sade det lilla äppelträdet.

Luft, sol och vatten. Det lät ju inte så svårt, tänkte det lilla äppelträdet, så det sträckte ut sina blad, sörplade vatten med rötterna och ansträngde sig så mycket det kunde för att växa.

Sommaren gick, och så småningom kom hösten. Det lilla äppelträdet hade växt och växt i flera månader, och vid det här laget började det bli ganska trött. Det hade blivit dags att gå till vila inför vintern. Bladen på det lilla äppelträdet blev gula, och en blåsig dag började de lossna. Först lossnade ett litet blad längst ut på tredje grenen till höger, sedan ett på åttonde grenen till vänster, och sen ett till, och ett till och ännu ett. De singlar till marken, och när kvällen kom kunde man höra ett svagt prasslande nere bland löven. Det var maskar och gråsuggor och andra små kryp som hade börjat kalasa på löven. De åt och tuggade och knaprade så det stod härliga till.

Och vad hände när daggmaskarna hade ätit löven? Jo, de började bajsas! Och vad bajsade de ut? Jo, de bajsade prima jord, full av näring och perfekt för både äppelträd och andra växter att växa i. Och så andades de och pruttade också, och vet ni vad? Då kom det ut sån där koldioxid som det gamla äppelträdet pratade om. Sådant som finns i luften, och som behövs för att kunna växa. Bladen blev alltså mat åt maskar och andra djur, som bajsade ut ny, fin jord i trädgården, och pruttade ut ny koldioxid till luften.

Efter hösten kom vintern. Det blev mörkt och kallt och dagarna blev allt kortare. Det blev frost i gräset. Så småningom började det snöa. Trädet sov djupt medan snön föll och stjärnorna lyste. Hela vintern drömde det om ljus, sommar och blommor.

Be alla med sol- och regnkort komma fram. Låt dem dansa en liten regndans eller trumma med fingrarna på ett bord för att illustrera regn.

Låt var och en sätta upp ett äppelpoäng på tavlan.

Be barnen susa som en höstvind!

Be alla med daggmask-kort att komma fram.

Låt dem tugga i sig varsitt spenatblad eller liknande. Låt dem sedan göra prutt ljud. Låt var och en sätta upp ett äppelpoäng på tavlan.

Nästa vår, när solen började värma igen, så vaknade det lilla äppelträdet upp. Fåglarna kvittrade igen, och en igelkott rumsterade i buskarna. Trädet sträckte på grenarna och kände hur ljuset och livet började komma tillbaka. Det liksom kliade under barken, och ute på grenarna svällde stora tjocka knoppar.

Rätt vad det var så öppnade sig en knopp! Och en till, och en till! Små, ljusgröna blad vecklade ut sig, och plötsligt stod hela trädet i grönska. Men det var något konstigt med vissa knoppar. De kändes liksom lite annorlunda tyckte trädet. Och så, en vacker morgon i maj så hände det som trädet hade längtat efter. De konstiga knopparna öppnade sig, och underbart vackra blommor slog ut!

Överallt på de tunna grenarna öppnade sig snövita blommor som skiftade i rosa. I mitten hade de solgula pistiller, och det lilla äppelträdet kunde knappt tro sina ögon.

”Ser du! Hallå! Ser du!” ropade det till det gamla knotiga äppelträdet. ”Jag har fått blommor! Jag har fått blommor! Hela jag är blommig! Jippiiii!”

”Grattis!” sade det gamla knotiga äppelträdet och skrockade roat, för det lilla äppelträdet höll nästan på att hoppa upp ur jorden och slå en kullerbytta, så uppspelt var det.

Men bäst som det lilla äppelträdet stod och njöt av doften från alla de fina blommorna så började det kännas konstigt. Det var något som kröp längs grenarna. Det kröp alltmer, och snart upptäckte det lilla äppelträdet att det var fullt av små gröna kryp med vingar och tråds mala ben. Det var bladlöss. Miljoner bladlöss, och de verkade bli fler hela tiden.

”Hej” sade det lilla äppelträdet. ”Vad vill ni mig?”

”Hej!” sade bladlössen. ”Du har så fina blad!”

”Tack” sade det lilla äppelträdet tveksamt.

”De ser goda ut” sade bladlössen, och kan ni tänka er! Utan att be om lov stack de in sina sugsnablar i äppelträdets blad och började sörpla i sig av bladsaften. Slurrrp!

”Hjälp!” ropade äppelträdet. ”Hjälp, bladlössen äter upp mina blad!”

Och vet ni vilka som hörde ropen? Det gjorde nyckelpigorna! Och vet ni vad nyckelpigor gillar? De gillar att äta bladlöss! Alla nyckelpigorna flög fram

Be barnen göra ett slurp-ljud!

till det lilla äppelträdet och började proppa i sig bladlöss, och snart hade de ätit upp nästan allihopa. (Någon enstaka bladlus kanske blev kvar, men det gjorde inte så mycket.)

Äppelträdet tackade så mycket för hjälpen, för det var en ganska kuslig upplevelse när tusen sinom tusen bladlöss sörplade på bladen.

”Vilken tur att nyckelpigorna kom!” tänkte det lilla äppelträdet för sig självt.

Men plötsligt började det krypa och kittla bland grenarna igen. Först trodde det lilla äppelträdet att bladlössen hade kommit tillbaka, men det kändes inte riktigt så. Det här var liksom större och rundare, och lite mera ludet. Dessutom kittlade det allra mest i blommorna. Och så surrade det.

”Hallå?” sade äppelträdet. ”Vem är det som surrar?”

”Det är vi”, sa hundratals surriga röster i kör. ”Vi tyckte du hade så fina blommor. De luktar gott också”

”Å nej!” ropade äppelträdet. ”De har kommit för att äta upp mina blommor! Hjäääälp!”

Men då hördes någon som skrattade. Det var det gamla, knotiga äppelträdet, som också hade alldeles fullt av surrande insekter omkring sig.

”Ta det lugnt!” skrockade det gamla äppelträdet. ”Det här är inga bladlöss. Det är bin och humlor som surrar.”

”De kittlas!” skrek det lilla äppelträdet. ”Vad vill de mig egentligen!?”

”De pollinerar dina blommor” sade det gamla äppelträdet. ”Det kittlas lite i början, men det är inget farligt.”

Det lilla äppelträdet visste inte vad pollinering är för något, men det gamla knotiga trädet förklarade. I varje blomma finns två saker som bin och humlor tycker om, berättade gammelträdet. Där finns nektar som smakar sött och gott, och pollen som är fullt med näring. Pollen är ett gult pulver, och nektar är en vätska som bina och humlorna dricker.

”Bzzz, ja, jo” avbröt ett bi, ”fast vi samlar pollen mest till våra barn faktiskt. Och nektarn gör vi honung av som vi ska äta av till vintern... Bzzz bzzz!”

Be alla med nyckelpigekort att komma fram.

Låt dem äta varsitt russin (som symboliserar bladlöss).

Låt var och en sätta upp ett äppelpoäng på tavlan.

Be barnen surra igen!

”Alldeles riktigt, tack så mycket!” sade det gamla äppelträdet och fortsatte sin förklaring.

När bin och humlor letar mat i en blomma så fastnar en massa gult pollen-pulver i deras päls. Sedan flyger de vidare till en annan blomma, och då tappar de oftast lite pollen i den nya blomman. De flyttar alltså pollen från blomma till blomma.

”Jaha”, sade det lilla äppelträdet, som började bli lite otåligt. Bina och humlorna kittlades hela tiden i blommorna, och det var svårt att koncentrera sig. ”De flyger hit och dit med pollen i pälsen, vad är det med det då?”

”Jo, förstår du” sade gammelträdet ”När pollen från en blomma hamnar i en annan blomma händer något mycket märkligt. Längst ner i blomman finns fem små rum. Och i de rummen börjar något växa. Det bildas frön! Eller kärnor som de heter hos oss äppelträd. Och när kärnorna växer så förändras blomman, sväller och blir större.”

”Vad ska det vara bra för?”, undrade det lilla äppelträdet.

”Livets mirakel” sade det gamla knotiga äppelträdet, och det hade något hemlighetsfullt i rösten. ”Livets mirakel. Vänta och se.”

Sommaren gick, solen lyste och regnet föll. Maskarna jobbade nere i marken, de åt och åt och bajsade ut ny, härlig jord. Ibland kom bladlöss flygande, men nyckelpigor och andra djur käkade upp dem och de blev aldrig särskilt många. Och bina surrade och surrade.

Framåt slutet av sommaren tyckte det lilla äppelträdet att grenarna började kännas riktigt tunga. Förvandlingen märktes knappt från en dag till nästa, men såhär efter ett par månader var det tydligt att något hade hänt. De vita kronbladen hade lossnat, och resten av blomman hade liksom svällt upp och blivit allt tyngre. Dessutom hade färgen förändrats, från grönt till rött. Plötsligt förstod det lilla äppelträdet vad som hade hänt. Blommorna hade förvandlats till saftiga, röda äpplen! De hade runda, fylliga former och blanka skal med glödande färger.

”Har du sett!” sade det lilla äppelträdet. ”Jag har fått riktiga äpplen!” Wow!

Be alla med bi-kort att komma fram.

Berätta att alla andra barn är blommor. Be bina att flyga runt till alla blommorna och ge dem varsin high-five.

Låt bina sätta upp varsitt äppelpoäng på tavlan.

”Gratulerar!” sade det gamla trädet. ”Bra jobbat!”

”Tack!” sade det lilla äppelträdet. ”Jag är faktiskt ganska stolt! Fast vet du vad. Det hade aldrig funkat utan mina kompisar. Solen hjälpte till. Och regnet, och koldioxiden. Och maskarna som bajsade jord, och nyckelpigorna som åt upp bladlössen. Och bina och humlorna som flög med pollen till blommorna. Vilken tur att mina kompisar hjälpte till, annars hade det inte blivit några äpplen!”

Ta barnen till hjälp och räkna ihop alla poäng på tavlan. Trolla fram en korg med äpplen som du i förväg har gömt på lämplig plats. Räkna upp lika många äpplen som poäng, och räkna sedan hur många barn det finns i rummet. Förhoppningsvis stämmer det exakt :)
Dela ut äpplena och berätta att det lilla äppelträdet hälsar och tackar för hjälpen!

SPELKORT

- skriv ut
- klipp ut
- dela ut!

TRÄD

- Kopiera, förstora och använd till poängtavlan!

CHECKLISTA

- Poängtavla + markörer
(t.ex. whiteboard + magneter)
- Spelkort
- Äpplen till alla deltagare
- Några russin
- Några spenatblad
- Ett gäng glada ungar!

OM MATERIALET

Sagan om det lilla äppelträdet är utvecklad av naturum Vattenriket i Kristianstad.

Produktion, manus och illustrationer: Sam Peterson och Erik Kohlström

Detta material och andra pedagogiska verktyg kan laddas ner kostnadsfritt från vår hemsida - vattenriket.kristianstad.se